

Cossetània Edicions

Biblioteca
Narcís Oller

Narcís Oller
LA
BOGERIA

NARCÍS OLLER

LA BOGERIA

Pròleg de Maria Dasca

Cossetània
EDICIONS

Editat amb la col·laboració de:

AJUNTAMENT DE VALLS

COMITÈ EDITOR

Margarida Aritzeta, Rosa Cabré, Enric Cassany,
Josep Maria Domingo, Jordi Ginebra i Magí Sunyer.

EDICIÓ

Roger Roig

Primera edició: setembre del 2009

© del text: hereus de Narcís Oller

© del pròleg: Maria Dasca

© d'aquesta edició: Cossetània Edicions

Edita: Cossetània Edicions

C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls

Tel. 977 60 25 91

Fax 977 61 43 57

cossetania@cossetania.com

www.cossetania.com

Fotografia de la coberta: Arxiu Municipal de Valls/
Col·lecció Pau Mercadé

Composició i muntatge: Imatge-9, SL

Impressió: Romanyà-Valls, SA

ISBN: 978-84-9791-553-3

Dipòsit legal: B-29.577-2009

ÍNDEX

Pròleg, per Maria Dasca 7

LA BOGERIA 25

PRÒLEG

L'estímul inicial de *La bogeria* és, com en bona part de les obres de Narcís Oller, una «nota presa del natural». Segons explica el mateix escriptor en el capítol XIII de les *Memòries literàries*,¹ el text fou motivat per una experiència viscuda, ja que, segons precisa, «amb poc humor per a envestir cap obra de l'extensió que requerien aqueixes, mudo de parer, i, rumiant, rumiant, concebo el pla de *La bogeria* [...]. Es contenia això en una nota presa del natural poc temps abans i que, com tantes altres, guardava jo en la cartera per poder demà complaure alguna de tantes revistetes literàries que sovint sol·licitaven mon concurs. Del dramàtic d'aquella deplorable escena on tantes figures es mouen, es podia fàcilment treure profit. Bastaria llegir el fet real del tristíssim enterrament a què jo haguí d'assistir, amb el molt que m'havia ferit o fet pensar el procés de la malaltia del malaurat difunt, deixant ensems a la imaginació crear la faula de tota una vida que, lògicament i a poc a poquet, anés demostrant tot el que jo pensava respecte a la naturalesa especial de la folia o vesània i l'acció pertorbadora que aquesta, per misteriosa seqüència, sol exercir sobre la raó dels parents de l'atacat i àdhuc sobre la de la societat en general». La bogeria, per tant, i, més concretament, els efectes de la bogeria en la representació i percepció de l'altre, es converteix en el punt de partida d'una reflexió personal sobre el fenomen de la malaltia mental i la seva genealogia, en una direcció que, com veurem més endavant,

¹ Dins *Obres completes*, vol. II, Barcelona, Editorial Selecta, Biblioteca Perenne, 8, 1948, p. 961.

concerneix el cos social, i que canalitza, segons s'explicita en carta del crític Joan Sardà a Narcís Oller, un sentiment de culpa: «La malaltia sembla delictes: feia falta un metge, una mà amiga i ferma i, en lloc d'ella, la irreflexió dels seus amics, culpables.»²

Publicada a l'entresgle, set anys després de *La febre d'or*, la novel·la breu *La bogeria* (1899) és una aportació singular en la tradició narrativa catalana, tant pel que fa al tema —l'estudi particular d'un «cas clínic», amb una forta dependència de la història política i social del país— com pel que fa a la trajectòria literària d'Oller. En el context de la fi de segle, l'obra evidencia el desenvolupament d'una nova orientació literària, en resposta al descrèdit de la novel·la realista i naturalista, a la vegada que converteix aquesta problemàtica en un dels centres temàtics de la ficció. Perquè, com observà Sergi Beser, a través de «la peripècia vital del protagonista» es planteja «la temàtica conceptual de l'obra, que no és altra que el principi diferenciador en què s'assentava el naturalisme zolià, el seu tret pertinent: el determinisme».³

La bogeria pot considerar-se una solució esporàdica, que no arribà a establir una continuïtat —ni en la trajectòria literària d'Oller ni en la tradició narrativa catalana—, però que permeté a l'escriptor, en un moment de crisi personal i literària, de donar sortida a una *nouvelle* significativa, caracteritzada per l'economia de mitjans i l'equilibri estructural. Pel que fa a la motivació, a les circumstàncies vitals de l'autor —la depressió moral a la qual l'havien abocat les morts successives dels crítics Josep Yxart i Joan Sardà el 1895 i 1898 respectivament, i la incapacitat, després de *La febre d'or*, d'assumir un projecte novel·lístic d'extensió—, cal afegir-hi unes raons literàries que arrenquen de finals dels vuitanta. És aleshores quan s'introdueixen les teoritzacions favorables a l'expressió del subconscient —d'Eduard von Hartmann—, a l'evasió intuïtiva —Arthur Schopenhauer— o a la defensa de la volició individual —Friedrich Nietzsche— que configuren un horitzó moral nou. Aquest

² Arxiu Històric Municipal Ciutat de Barcelona, fons Narcís Oller, ms. 5 D.53-18/C15-16, la carta porta data de 16 d'agost [1886]. Hem ortografiat el text segons la normativa actual.

³ Sergi BESER, «*La bogeria* dintre el món narratiu de Narcís Oller», dins Narcís OLLER, *La bogeria*, Barcelona, Laia, 1980, ps. 17-18.

influx contribueix a la crisi de la poètica realista, progressivament bescantada, en l'àmbit literari, pel corrent simbolista i la divulgació, en novel·la, del psicologisme vehiculat per la narrativa russa.

Segons el manuscrit de l'obra, conservat a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, l'estímul inicial del text fou el motiu del *boig* —motiu que, en la versió original, havia de ser el títol del llibre. Oller s'inspirà en la biografia del «tretzut» Pere Nanot Renart, historiador vinculat a la societat La Jove Catalunya i a la publicació *La Renaixença*,⁴ que es posà en contacte amb el novel·lista i Joan Sardà, ambdós advocats, per tal d'iniciar un plet contra la seva família a causa d'una herència. El discurs ficcional s'activa, per tant, a partir del constrenyiment del real, des del qual l'escriptor emet un discurs ambigu, adreçat a la societat en què viu, l'autoritat del qual oscil·la entre el narrador i un dels personatges. És per això que, com veurem, la història es resol des del vessant del plantejament naturalista que, per raons d'afinitat personal i literària, resultava més atractiu a l'autor: el social, en un enfocament que censura l'excés individual.

La *nouvelle* relata un procés irreversible d'enfolliment, que pren com a fil conductor la *tranche de vie* del personatge Daniel Serrallonga. Presentat com un «llunàtic, reservat, d'unes inconseqüències de caràcter inexplicables», la vida del «tipo» està marcada pel contrast, un contrast paradoxal que depèn dels diversos rols que, en virtut d'uns determinats fets socials i històrics, adopta. Bona part de l'escàndol que fomenta, es basa, per tant, en la seva manera d'operar, basada, com en *Madame Bovary*, en la substitució del real per l'estereotip. Primer, i amb motiu dels aldarulls previs a la revolució de setembre de 1868, assumeix el «paper de màrtir» del poble, després de la *Gloriosa* vol «fer de diputat», per passar, arran de l'assassinat de Prim, a «fer-se esbirro» i, finalment, esdevenir una víctima més de la febre d'or de l'especulació borsària que tingué lloc entre 1871 i 1885. La seva vida privada es veu afectada, a la vegada, per la seva inestabilitat, fins al punt que li impedeix d'assumir els rols que, com a germà gran, marit i pare, li pertoqueu.

⁴ Montserrat CORRETGER, «Pere Nanot Renart. Referent històric i moral de *La bo-geria* de Narcís Oller», *Serra d'Or*, 465 (setembre 1998), ps. 38-40.

Escrita en un estiu a la Cerdanya, *La bogeria* és una obra més sintètica que les anteriors, que conforma un relat tancat, a través de la qual Oller intenta de resoldre la situació creada per la crisi del realisme. Aquesta tensió s'expressa, en la ficció, en el joc d'opòsits irreconciliables que configuren la psicologia «anòmala» de Serrallonga, un tipus contradictori, que serà arraconat per la nova societat industrial, la qual privilegia el dinamisme i l'activitat racional. És en aquest sentit que Serrahima apunta que «el món d'Oller [...] és el món dels actius i no el dels passius, però el dels actius en l'activitat justificada —externa i interna— i no en els que es mouen només en la fantasia o en la cobdícia».⁵ Es tracta, a més, d'una ficció amb la qual Oller reflexiona sobre alguns aspectes de la seva concepció narrativa i, en especial, sobre la seva relació amb el realisme, un concepte que el mateix escriptor defugia utilitzant l'etiqueta de «verisme», molt més comprensiva.

La bogeria s'origina a partir de l'adaptació d'algunes de les premisses realistes-naturalistes,⁶ una adaptació en part condicionada per l'adopció del subgènere de la novel·la breu, que obliga a operar a través de l'el·lipsi i a prioritzar, en el procés creatiu, la selecció; d'aquesta manera aconseguia la «sobriedad pasmosa» que destacava el crític Francesc Miquel i Badia en la ressenya del llibre.⁷ Amb una major presència del diàleg —i del report, mitjançant el diàleg, d'una història pretèrita, de resolució tancada, que configura una unitat narrativa—, l'enunciació del discurs pren un to marcadament subjectiu, amb la qual cosa constitueix una alternativa a la (sempre relativitzada) «impassibilitat» naturalista. Al mateix temps, el principi d'unitat de sentit previst pel realisme s'evidencia en la circularitat de l'argument —que, en ésser relatada en passat, no incideix causalment en el present— i l'especificitat del títol.

⁵ Maurici SERRAHIMA, «El món de Narcís Oller», epíleg a Narcís OLLER, *Obres completes*, vol. II, *op.cit.*, ps. 1090-1091.

⁶ Antònia TAYADELLA, «Qüestions de realisme a Catalunya: Narcís Oller i la teoria literària», dins *Actes del VIIè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986, ps. 55-68.

⁷ Francesc MIQUEL I BADIA, «*La bogeria* por Narciso Oller», *Diario de Barcelona*, 39 (8-II-1899), ps. 1541-1543, reproduït a Enric CASSANY, Antònia TAYADELLA, *Francesc Miquel i Badia, crític literari al Diario de Barcelona (1866-1899)*, Barcelona, Curial/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, ps. 169-170

Malgrat els efectes relativitzadors introduïts per l'alternança de veus i el joc de plans discursius, l'estructura narrativa es disposa segons una planificació equilibrada. La història s'inicia el 1867 (capítols I-III); i es reprèn en quatre moments diferents: el 1871, quatre anys més tard (IV-V); al cap de tres mesos (VI-VII); el 1877 (capítols VIII); i tres mesos més endavant, el mateix any. En total han transcorregut deu anys, amb una alternança, en el *tempo*, de períodes temporals llargs i curts.

Per bé que els pressupòsits realistes es manifesten, sobretot, a nivell de la descripció, de l'articulació de les seqüències narratives i de la vehiculació del saber, el missatge de fons de la trama —el misteri de la bogeria— els qüestiona radicalment. És per això que el realisme, o el que Guy de Maupassant anomenà «il·lusió realista», es limita, en bona part del relat, als mecanismes compositius —la tria d'una història finita, marcada cronològicament i que acaba constituint una unitat biogràfica— i el desenvolupament argumental d'una instància —la instància realista— que, com analitzà Roman Jakobson, és regida per una «motivació conseqüent», i a través de la qual es justifiquen els procediments poètics. Es tracta, per tant, d'una convenció que afecta el conjunt de regles de la representació i que en el llibre d'Oller és expressada explícitament mitjançant un «personatge de tesi»: Pròsper Giberga.

Desenvolupada en un triple pla —a partir de les converses que mantenen tres personatges (el narrador, l'enginyer Armengol i el metge Pròsper Giberga) sobre un mateix subjecte: Daniel Serrallonga—, la interacció a tres nivells de les versions d'un mateix «cas» permet de superar les limitacions implícites a l'adopció d'un narrador extern omniscient. Gràcies a això, segons Maurici Serrahima, «*La bogeria* és, de totes les seves novel·les, la que més se separa dels procediments narratius de l'època, i si això fa més subjectiva l'estimació dels fets que hi són contats, en canvi permet que el narrador ens doni dels personatges una visió molt més objectiva».⁸ Poca cosa queda, per tant, de l'objectivitat (relativa) que vinculava Oller al realisme o de la preeminència de la descripció en el procés de representació literària, una descripció que, d'ençà de

⁸ «Pròleg» a Narcís OLLER, *La bogeria*, Barcelona, Aymà Editor, 1947, ps. 10-12.

Balzac, era emprada per integrar l'element dramàtic en la construcció de la novel·la. L'element banal i general, extret de la realitat coetània, defensat per Émile Zola com a punt de partida de la història típica, queda relegat, ara, en benefici de la singularitat del tipus. Un tipus, el del boig, caracteritzat des de l'inici per la seva extravagància i inconstància, que és objecte d'un judici moral divergent: científicopositivista, compassiu i frívol, i que acaba adquirint, seguint Maurici Serrahima, un «aspecte de realitat sorprenent».

Cal observar, a més, que en la ficció s'activen tota una sèrie de referències al·lusives a la relació realitat-aparença, que es canalitzen a través de l'instrument que el realisme privilegià en el procediment creatiu: l'observació. La caracterització del dement depèn de la tria d'una sèrie d'elements perceptibles visualment —barba, cabells, corbates—, que esdevenen recurrents i integren la «veritat visible» que li destacava Josep Yxart,⁹ el deteriorament dels quals expressa, metonímicament, la degradació mental del personatge. Malgrat que aquestes referències apareixen en la part menys «connotada» del discurs —la que concerneix la descripció, canalitzada per un narrador extern—, la seva tria suposa una implicació subjectiva, més o menys significativa en funció de l'element descrit. El relat d'aquesta «veritat visible» també afecta el procés d'observació de la vesània, ja que, tot i que la patologia no deixa traces físiques demostrables, al final, el narrador, que fins aleshores no havia acceptat la diagnosi mèdica, afirma «veure» el boig (capítol VII). Serrallonga, en canvi, és un personatge limitat per la «ceguesa», que actua «a ulls clucs» i amb «falta de lluc», la qual cosa el fa creure justament en allò que no és «verossímil»: el seu paper heroic des de la presó de la Ciutadella, la trama de la conspiració jesuïta, l'adulteri de la dona amb un metge pedant, etc. El clímax d'aquest «encegament» es produeix en el capítol VIII, quan és descrit amb la «mirada esbarriada, divagadora», després d'haver perdut el record i l'autoconsciència, i en un estat anestèsic.

⁹ Josep YXART, «Narciso Oller, *Vilaniu*», dins *Obra completa*, vol. I: *El año pasado (1886-1888)*, edició a cura de Rosa Cabré, Barcelona, Proa/Ajuntament de Tarragona, 1995, p. 440.

I

Quan jo el vaig conèixer ja feia parlar d'ell.

Encara me'n recordo. Érem a mig curs del 67. Ell seguia els estudis de pèrit agrònom per millor portar ses hisendes. Jo estudiava el Dret civil. L'Armengol, el meu *a latere*, va venir, com cada vespre, a la dispesa, per anar a dar un tomb en havent sopat. I com que la nit abans hi havia hagut escopetades a la Rambla, i tal com anava el poble es podien repetir, ell que, essent al carrer, em diu:

—Saps on podríem passar la vetlla? Al Cafè de les Delícies. Sé que hi torna a anar en Daniel Serrallonga, a qui desitges conèixer, i, si hi és, te'l presentaré. Només et demano que, si en diu alguna, t'aguantis el riure i el deixis per a mi, que amb mi no *s'enfada*. Jo me'l *camelo*, com ara diuen, i ell no ho coneix.

—Apa, doncs: ja estem anant-hi —vaig fer jo, més content que si em convidés a Romea, on en aquell temps el gran Fontova em feia plorar de riure.

I... tras, tras, tras... ja no vam parar fins a la rotonda que hi havia al fons d'aquell cafè, llavors un dels millors de Barcelona. Però des de la partió amb la sala d'entrada, on vam parar-nos a guaitar, en Serrallonga no es veia.

—*Vatualisto!* —va exclamar l'Armengol—. ¡És capaç de ser a jugar!

—Com! Que també juga?

—Uf! Com un taül, si així li *apreta*.

—Mirem bé, mirem bé —vaig pregar jo, recant-me de perdre la diversió que se m'havia ofert.

I llavors vam anar resseguint el passadís de davant de les columnetes que aguanten la galeria de l'entresòl, fixant-nos detingudament en cada un dels concurrents que hi havia, discutint o llegint diaris, per aquelles taules. Reparant estava que, si abundaven els homes allí aquella vetlla, hi escassejaven les dones d'una manera estranya, quan sento que l'Armengol fa, tot d'un plegat, un —Ara!— que va durar cinc segons. Miro, i veig que, trencant de camí, se les emprèn cap a un quídam que, assegut sota la magnífica palmera de cristall tallat del mig de la sala, estava molt capficat en la lectura d'un diari que tenia estès verticalment i a frec de nas, de manera que l'única cosa que jo descobria del lector eren les mans. L'Armengol va parar-se davant seu, i, per dar-li la bona nit a tall d'estudiant i causar-li un ensurt, ¿quina se'n pensa?... ell que li dóna un pinyac ben fort al diari. Però què va haver fet? L'agredit es va estremir de cap a peus com si l'hagués picat l'escurçó. Aquelles mans llargues, nuoses, que jo mirava, es van crispar sobtadament: l'una, l'esquerra, retenint el diari llançat de costat; l'altra agafant com una maça l'ampolla d'aigua que tenia més a prop. I no cal dir que, ensems, tot l'home es va aixecar, tan llarg com era, amb posat amenaçador, esblanqueït de ràbia, amb els ulls fora del cap i els *lentes* de gairell, cercant l'insolent autor d'aquell pinyac.

—Què dimoni! Com se les pren! —vaig pensar jo corrent-hi per ajudar a evitar l'escàndol. Però, encara jo no havia dat ni cinc passos, que ja vaig veure conjurat el perill: l'Armengol s'havia fet perdonar amb aquell somris simpàtic que sempre ha tingut, i en Serrallonga, desarmat segurament per l'evidència de la bona intenció, recobrava els colors, soltava l'ampolla i s'acontentava amb amenaçar son amic amb un revés més acaroador que altra cosa, acompanyant-lo amb les següents paraules:

—Ara mateix que et pego, ximplet! Poc pensava en tu. Em creia ben bé heure-me-les amb algun reaccionari mal educat, amb algun *neo*, mortificat, potser, de veure'm llegir el *Gil Blas*.

Llavors l'Armengol va fer la meva presentació, i ell i jo ens vam asseure a banda i banda de l'agrònom, picant de mans perquè ens servissin cafè i copa.

En Daniel Serrallonga, més gran que nosaltres, devia llavors tenir uns vint-i-cinc anys; però, descolorit, xuclat de cara, amb barba espessa,

arranada i d'un roig pebre i sal com els cabells, que duia també molt curts, semblava tenir-ne més. Els seus ulls, rodons i de nina grisa, a penes visible a través del vidre gruixut d'aquells *quevedos* d'or perennement estenallats en la part alta de son nas cantellut, obert d'aletes i bon xic torçat cap a l'esquerra, convidaven a afegir-li anys, o a fer-lo, almenys, d'edat indefinible, per la falta d'esclat de juvenesa i sobra de tristor malaltissa que els caracteritzaven. Tenia el cap gros, de front bombat i curt, les celles borroses, i, en escoltar o rumiar amb els ulls girats en blanc i la nina esbarriada, la vena frontal i l'arruga de les entrecelles se li inflaven i encenien com per sobtada congestió. Era alt i esprimatxadot, vestia amb descuit, i es distingia, sobretot, pel mal gust de ses corbates, sempre de colors rabiosos i amb el nus a mig fer. Calorós de mena, duia sempre el bolet al clatell, els colls molt amples, mai punys ni abric, per fred que fes; però per una contradicció xocant, filla, tal volta, de la necessitat d'harmonitzar sa contínua agitació interior amb l'incansable moviment de sos remes, anava sempre amb pantalons estrets i l'americana botonada de dalt a baix, per mocadors i llibres i diaris que dugués a la butxaca. No abandonava mai son bastó de porra de ferro ni es treia dels llavis l'aquilotada pipa; i, quan se'l veia pel carrer, solia anar sol, amb cara amoïnada, molt de pressa, tivat com un tambor major i quasi sempre eixugant-se la suor del front, del coll i dels canells. Era ben bé el tipus que m'havia ja cridat l'atenció alguna vegada per les seves estranyes maneres i descrit temps enrere l'Armengol.

—I doncs, que estem escurats? Que hem fet males, que et veig aquí? —li digué aquest dant-li un pessic al braç que el remogué tot i li féu tremolar les ulleres.

—Ves si me les trenques! —exclamà en Serrallonga cuitant a encavallar-se-les millor al nas.

—Què vols dir? —preguntà insolentment l'altre, per sentir-lo.

—Que te les faré pagar.

—Poca-vergonya! Això, faries?... *Vaia* uns amics!

En Serrallonga es concentrà un instant, somrigué, i, tot d'un plegat, traient-se l'aparell dels ulls, el donà noblement al meu amic, dient-li amb la major vehemència:

—Té, ximplet, té! Si t'ho has pres en *sèrio*, fes-ne miques.

I veient que l'Armengol, per tota resposta, li tornava a posar les ulleres a lloc amb molt d'afecte, se les arrencà, i, exagerant el despeniment de sa amistat, començà a entossudir-se que les trenqués.

Jo obria un pam d'ulls, em mossegava els llavis, no sabia com aguantar-me el riure; fins que el plaga de l'Armengol, per acabar, simulant que anava a rebatre aquells vidres per terra, va aixecar-se, sorprengué en Serrallonga amb una abraçada, i, tornant-li a estenallar les ulleres al nas, li repetí la primera pregunta:

—Vaja, digues: que has fet males?

El pobre interrogat es va enrogir tot de vergonya que li parlessin del seu vici davant meu; i com, buscant una astúcia per a defugir la resposta, ajupís el cap i es quedés mut tot buidant el carbonet de la pipa damunt del *Gil Blas*, que havia deixat a la taula, l'altre que salta:

—Home! Aquest és lo mateix que jo: ja pots parlar, ja. ¿Que et penses que ha d'anar al teu poble a esbombar-ho?... Tu ho diràs, si és de Vilaniu! I creu que el primer vilaniuenc que coneix ets ben bé tu. Veritat?

—I bé! —féu en Serrallonga, ja enutjat—; ¿per què has de saber si tinc diners o no?... Que te'n demano? Que me'n vols demanar?

—No, que te n'oferiria.

—Gràcies, doncs. Guarda-te'ls per a millor ocasió. —I, girant-se cap a mi com captant un aplaudiment, va esclafir a riure. Jo tenia una cullerada de cafè entre els llavis que em privà d'ésser galant amb ell; i, per damunt de la mà amb què aguantava la cullereta, vaig observar dissimuladament en Serrallonga, i em semblà descobrir en sa cara, contreta per la rialla, aquella vaga tristor que traeix el vanitos que, en passar-se de llest, no ha fet efecte.

En Serrallonga, al dir de l'Armengol, era, a més a més, llunàtic, reservat, d'unes inconseqüències de caràcter inexplicables. El meu amic l'havia vist, en el decurs de tres anys, passar, de devot intolerant i decidit, a racionalista rabiós; de llibertí desenfrenat, a èmul perfectíssim de sant Lluís; de retingut i recelós com un avar, a jugador com el qui més; d'estudiós i aplicat com un matrícula d'honor, a no mirar-se cap llibre de curs ni atansar-se per res a l'aula. Qui se'n calçava no se'n vestia; qui el veia avui no el coneixia demà. Per això, sens dubte, l'havien batejat amb el renom de *Bandereta* sos condeixebles.

En tocar-li el botet de la política fou quan cantà. Estava, en aquells moments, formant-se, a Espanya, la torbonada que esclatà l'any següent. Les lluites entre lliberals i retrògrads havien pres una virulència espantosa. Aquests últims, recolzats en el militarisme que acabdillava el general Narváez i en el clericalisme introduït al Palau d'Orient pel pare Claret i sor Patrocini, havien, materialment, pres una actitud dictatorial, perseguint, empresonant i desterrant a tort i a dret tot allò que representava força o direcció dins dels tres partits lliberals d'Espanya. La persecució exacerbava els odis, encenia l'esperit de rebel·lió en les masses partidàries dels perseguits. La nuvolada, lluny de desfer-se, creixia i anava carregant-se d'electricitat. Fins en Prim, l'ídol del jovent català, l'heroi llegendari de la guerra d'Àfrica, el diplomàtic que tan alt sabé posar el nom d'Espanya a Mèxic manant l'expedició que, contra el seu propi consell, el nostre Govern volgué enviar-hi, havia hagut d'emigrar a terres estranyes.

En Serrallonga, fins llavors indiferent en política, es va sentir arborat d'escàndol, i es va fer partidari decidit de la revolució.

—Llegir diaris, llegir diaris i enrabiar-me: ¡vet aquí el que faig ara!

—Home, no t'ho agafis tan fort —aconsellà, amb la flema manyagosa que li era pròpia, l'Armengol, tot fent-me, dissimuladament, un ullet que volia dir—: Ja hi som: ja ha sentit el botet. Escolta.

—Carat! ¿que et creus que no tinc sang a les venes? ¿Que no t'has *enterat* dels *tiros* d'ahir a la Rambla?... ¿Per això, s'havien instituït, els Mossos de l'Esquadra? Per afusellar la gent de bé? Murris! A fe de Déu, no sou homes els que us ho mireu així! ¿És a dir, que ens hem de deixar tractar com uns pàries, com uns ilotes? ¿Que no ho veus, que això no es pot suportar? *Vaia* un jovent!

—Bé, però què hi vols fer? ¿Com si hi poguéssim adobar alguna cosa, nosaltres!

En Serrallonga callà, va clavar els ulls una estona en els de l'Armengol, i, a la fi, groc d'ira concentrada i amb una rialleta desdenyosa en els llavis, afirmà, tot baixet i tremolós:

—Ja ho veuràs, si hi farem, els que ens unim!

A l'Armengol i a mi, que, bon xic indiferents, tota conspiració ens semblava eixorca, de poc que no ens escapa el riure.

—Oh! No rigueu, no, que, a tota aqueixa farda de *palàcio*, la n'hem de treure a cops d'escombra, i, si no... a canonades!

—De tot en té la culpa el *clero* —vaig fer jo parodiant una frase llavors molt corrent entre els revolucionaris de baixa mà.

—Encara que se'n burli! —saltà en Serrallonga mirant-me de fit a fit amb un posat tan amenaçador que quasi em feia basarda—. El *clero* sembla que es busca una segona edició del 35. No se'n deu recordar, dels frares. Ell que vagi tibant, tibant... que, un cop armada la grossa, ja ho veurem. En Prim conspira. Ja ho veureu, quan la tingui armada! ¡S'ha d'acabar, això! S'ha d'acabar! El cop ha de venir!

En Serrallonga, amb tot i ésser de Vilaniu, que és poble de cridaners, solia parlar baix. Però el cas és que, exaltant-se, en aquell moment anava aixecant la veu fins a un punt que, dats els temps, ratllava en la imprudència, i més tractant-se del que es tractava i estant com estàvem voltats de gent desconeguda. Per això l'Armengol i jo començàvem ja a penedir-nos d'haver-lo anat punxant, i miràvem recelosos quina cara hi posaven els veïns més pròxims, que eren els qui, enmig del rum-rum de les converses de la sala, molt més plena de gent que abans, podien millor pescar el que deïa el nostre amic. En aquestes, heus aquí que el rum-rum creix amb un uníson estrany, que totes les mirades convergeixen a l'entrada, i que, de cop, el soroll para en sec. Mirem: el comandant de Mossos, alt, gros, fornit, amb l'aire més pacífic del món, com d'home que va a prendre cafè on millor li plau, apareix a l'entrada de la sala, vestint, com sempre, son auster uniforme blau turquí amb la botonada d'argent. L'home no titubeja: se'n ve a la taula del mig. Però, encara no ha pres la cadira pel llistó alt del respatller, que tampoc no titubegem els de la taula: com obeïnt a una consigna misteriosa, tots ens aixequem a una. Ell que es queda parat, dret, mirant a tots cantons amb esguard interrogant, ple de sorpresa; però veu que, a mesura que sa mirada va viatjant, van aixecant-se tots els que topen amb ella. Llavors l'home ho entén tot, i s'asseu en actitud de retar el públic.

—Ah, no! —pensa aquest, encara a una—; amb tu no en prenem, de cafè; a tu no te'n fem, de costat, *assessino* del poble! —I altra volta el ressort misteriós empeny tots els concurrents fora de les taules, escala

amunt cap a la galeria rodona. El baix queda desert. Ja no hi ha sinó el comandant i l'abocador, que, cruixint de dents, li serveix el cafè. El raig de la cafetera ha caigut de pressa. El comandant, un cop ben sol, fica la cullereta a la tassa, i, remena que remenaràs tranquil·lament, aixeca els ulls, i mira amb desdeny, amb somris de fàstic, la multitud apinyada a la galeria. Llavors esclata un avalot formidable:

—*Viva la llibertat!*

—*Mori l'assessino!*

—*¡Fora, fora el botxí del poble!*

—*Pantera!*

—*Bruto!*

—*Traïdor!*

—*Murri!...*

—*Hala a l'infern!*

I les senyores, emparades a darrera fila, es desmaïen o fugen xisclant, i els homes, excitats per la flemma d'aquell esbirro tremebund, baladregen aixecant els bastons, amenaçant-lo amb els punys closos, fins que ell, un cop engolint el cafè amb una tranquil·litat exagerada, s'aixeca, i diu cridant:

—*Covards! Qui vulgui re amb mi, que baixi!*

—*Jo! —crida amb veu esquerdada en Serrallonga—; jo, que em vull menjar el teu fetge!*

Però, en fer acció d'obrir-se pas a cops de colzes, es mou un remolí espantós cap a nosaltres, l'empenta esdevé formidable, l'artisada barana de ferro perilla, els xiscles de les dones creixen, lluen en l'aire canons de fusell, i quatre mans vigoroses de guàrdia civil breguen entre els caps de la gentada.

Volent agafar el nostre amic, i es mou, allà on som, un terrabastall de crits, xiulets i amenaces, que es confon amb el que arma la majoria del públic en veure el comandant de Mossos eixir triomfalment de baix per entre la gernació que li barra el pas d'entrada.

—*Covards! —crida encara en Serrallonga, que no l'ha perdut de vista i li rebat el bastó amb tota fúria—. Agafeu-me'l o mateu-lo!*

—*Mateu-lo! Mateu-lo! —repeteixen diverses veus inútilment.*